

Előszó

Reméltem, hogy csak 60, mert ilyenkor is jelennek meg Festschriftek (kivált Szegeden), de hát mégiscsak 65, akárhogy nézek utána. 20 évvel fiatal(os)abb, mint én voltam ennyi idős koromban. Hogyan csinálja?

A további szubjektív morgásom: hogyan is kerülök én ide? Hová lettek a magyarországi nagy francia ármádia tábornokai: Eckhardt Sándor *maréchal*, Hankiss János, Aurélien Sauvageot, Tamás Lajos, Gyergyai Albert, Gáldi László, Herman József, Bakos Ferenc s bizony Fónagy Iván is, valamint az egyetlen női vezértiszt: Kelemen Jolán? Szerencsére él még Köpeczi Béla és Jean Perrot. Úgy látszik azonban, hogy vannak olyan helyzetek, amikor egy elbitangolt franciaszakos, aki – eddigi életében – leginkább mások hadait szokta szervezni, beugorhat erre a speciálisan francia szerepre, *c'est-à-dire il peut doubler un rôle*.

Ebben a viszonylag kis országban ugyanis ez a francia ármádia dicsőséges múlttra tekinthet vissza. A jelene a *mondialisation* körülményei között is stabil. Az ünneptelt kollega nemzedéke jobban hasonlít a XX. század húszas–harmicas éveinek felfelé ívelő *professorat*-jára, mint ugyanazon évszázad második felének átlagára. Bár, természetesen, a mai hazai franciások tisztjeiből is lehetnek tábornokok.

Igaz, ennek a nemzedéknek, amelyhez Pálffy Miklós tartozik, az egyéni élete nehezebb, tanulmányai egyre szervezettebbek lettek (ami nem volna feltétlenül baj), a tudományos előmenetele pedig bonyolultabb egy olyan országban, amelyik minden fordulat után egy kicsit megnehezíti a lehetséges *élite*-jének az életét.

Szegeden azért a baj is kisebb – éles helyzetekben pedig néha nagyobb – mint az ország többi részében. Az egyetemen egyes évfolyamokról, egyes szakokról olyan gárda került ki, amelyik olvasta *Descartes*-ot [s ki is tudta ejteni a szerző nevét, nem úgy, mint az egyik szegedi bölcsész dékán] és *Rilkét*, amelyik tájékozódott *de Saussure*-tól, *Gombocz Zoltán*on át *Jakobsonig*. S amelyik egyszerre volt nyelvész, irodalmár, vagyis a kultúra egészére nyitott filológus. Folytathatnám, de keresem a titkát: néhány nagyszerű bölcsész professzor jut az eszembe; aztán a szegedi matematikus iskola; a Nobel-díj közelében lebegő bio-medicinális koncentráció; meg olyanok is, mint a színház, operatársulatával együtt, a Tisza és a főtér, meg a Virág-cukrászda mint művelődéstörténeti tényezők. Nehéz lesz összeszedni. Valami van a szegedi levegőben (nemcsak *Por*).

Ebben a közegben könnyebb a francia nyelv, irodalom és kultúra múltjának és jelenének egyszerre követének (közvetítőjének) és házigazdájának (a befogadást szervezőjének) lenni. A hetvenes–nyolcvanas években még nem beszéltek „interkulturális kommunikációról”, hanem csinálták: beleégették a tanár-jelöltek személyiségébe.

A francia nyelv, irodalom és kultúra mintájának különleges hatása volt a kelet-közép-európai nemzetállamok tudományában és műveltségében: egyszerre volt

jakobinus és arisztokrata. Ez volt számunkra az Óperenciás tengeren túl (*au-delà de tous les océans*), vagyis a németiségtől nyugatra eső ígéret földje. Akkor még nem volt a kultúrában *all-round* Amerika-komplexus errefelé. Azokban a kinyíló években a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetében kialakult egy országos szervezési profil, amelyhez társult a nemzetközi együttműködések bővítésére való törekvés. Ehhez nagyszerű alkalom volt a kontrasztív nyelvészeti – elsősorban grammatikai – kutatások hulláma. Ennek két gerjesztője volt az 1970-es években: Európában az *Association Internationale de Linguistique Appliquée*, elsősorban Prof. Gerhard Nickel, Stuttgartban; Amerikában pedig a *Center for Applied Linguistics*, elsősorban Prof. John Lotz, Washington DC-ben. Ebbe a tudománytörténeti vonulatba kapcsolódott bele Magyarországon az MTA Nyelvtudományi Intézete. Itt kezdetektől fogva jelen volt a magyar–angol téma (ma azt mondanánk, hogy *project*) mellett a magyar–francia vállalkozás. Mindkettő összefogta az országban valamennyi elérhető angol, illetve francia nyelvészt. Az angol témát Dezső László professzor irányította; a franciát pedig voltaképpen Herman József és Kelemen Tiborné professzorok (Radics Katalin – akkor – nyelvész kutató főhadsegédletével). Az angoloknak behozhatatlannak látszó előnyt biztosított a Ford Alapítvány. De nekünk, a franciásoknak is volt néhány adunk: mindenekelőtt Perrot professzor (La Sorbonne Nouvelle) és mögötte az MTA és CNRS együttműködése, valamint olyan klasszisok, mint Fónagy Iván, Csécsy Magdolna és Kassai György. Meg a két ország földrajzi és szellemi közelsége. Ennek a csapatnak volt egyik kiemelkedő résztvevője Pálffy Miklós; többen akkor ismertük meg, s azóta is fennáll emberi barátságunk és szakmai együttműködésünk. Azt hiszem, hogy ezek a projektumok nagy mértékben hozzájárultak Magyarországon az egész nyelvészet modernizálódásához, s ezen belül is egy sokoldalú és aktív alkalmazott nyelvészet kifejlődéséhez.

Az ígéret földjének a kisugárzása lehet a magyarázata a magas szintű francia szótárak és nyelvtanok megalkotásának is a kelet-közép-európai országokban; ezeknek a használata túlment az egyetemen: a művelt nagy-közönség és a nemzetközi szakemberek polcain ott voltak. A francia szótár ma is nélkülözhetetlen kulturális eszköz Magyarországon.

A távoli múltban a szótárkészítés egyéni hőstettek sorozata volt: Sauvageottól, Thienemannon át Országh Lászlóig és a Hadrovics-Gáldiig, meg az Eckhardt-szótárokig. A kiemelkedő főszerkesztők mögé azonban az ötvenes évektől egy állandó szótárszerkesztő műhely alakult az Akadémiai Kiadó központjával. Ekkoriban kezdett megújulni az egy nyelvű magyar szótárak írása is az MTA Nyelvtudományi Intézetében.

Azután – a történelmi fordulat következtében – szétrobbant a tudomány és a művelődés néhány szilárdnak látszó eleme. A lexikográfiában egyrészt elszabadult a gyenge minőségű szöszedetek és hasonlók megjelenése a bevásárló központoktól az aluljárókig nevesincs kiadók “kis biznissz”-eként.

Másrészt azonban, s ez a fontos: megszületett – nem nélkülözve, természetesen, az előző korszak legjavának a tapasztalatait – egy vadonatúj lexikográfiai és lexikográfus generáció. Megjelentek kiváló szerkesztésű, élő nyelvi anyagot is közvetítő, könnyen használható és gyönyörű kiállítású kétnyelvű általános szótárak és szakszótárak. Ezeket a műveket már nemcsak a fővárosban, hanem Szegeden és Pécsen is szerkesztették.

Az én kiemelt példám a Pálffy Miklós által szerkesztett *Francia–magyar kézi-szótár* (Grimm Kiadó: Szeged, 1999). Ennek az előszava nagyon szépen mutatja, hogyan lehet világszínvonalon megalkotni egy szótárt egy ilyen – viszonylag – periferikus országban. Összefogással! Kell hozzá (a) egy tudós (és *débrouillard*) szerkesztő, (b) egy belföldi csapat, (c) egy külföldi csapat, (d) egy nemzetközi egyetemközi együttműködés, (e) egy nemzeti (akadémiai) kutatóintézet, (f) egy innovatív magán informatikai cég (g) s egy közalapítvány. Ez már a humán területeken modell értékű *big science* mintája lehet. Bocsnát az angol műszóért; ez a modell ugyanis jobbnak látszik, mint az általam ismert európai és amerikai összehasonlítható szervezetei. Az a kérdés azonban megmarad, hogy ez a szép modell hogyan fér bele a *big business* világába?

De hát legyünk csak optimisták: talán nem kell eladni a lelkét egy jó szótár írójának. Nem annyira a piaccal kapcsolatban reménykedem, hanem inkább azért, mert a magyarországi lexikográfusok mintaszerűen megszervezték saját szakmájukat: akadémiai munkabizottság, kongresszusi szekciók, sorozatok, szakkiadványok, doktori és alapképzésbeli tanfolyamok formájában. Pálffy Miklós személy szerint egyik úttörője lett a magyarországi lexikográfia mint egyetemi-akadémiai szakterület és mint elfogadott értelmiségi foglalkozás megalakításának.

S most térhetünk vissza arra a kérdésre: Hogyan csinálja?

Egy szelíd és vidám óriás: azzal ugrattam, hogy így nézhettek ki a kuruc generálisok, akiknek életük nagy részében szembefűjt a történelem szele. Csak nagy belső harmóniával, meg – helyi, szakmai stb. – viharok idején magunkat és csapatunkat egyensúlyba hozó türelemmel lehetséges a sikeres túlélés. Gondolom én. (De mit gondolhat az ünnepelt?)

Amikor dékánhelyettes volt – ez szinte kikerülhetetlen *malheur* minden kooperatív egyetemi oktató számára –, akkor a munkaidő után beült az autójába és kifurikázott a városon kívül. Ott elkezdett fotózni, s így kompenzálta az aznapi bürokratikus sérüléseit. S egyszer, azt mondják, hogy tényleg csak egyetlen egyszer bevágta az ajtót az egyetemen valami miatt; s másnap bocsnátot kért az ajtófélfától...

De hát voltak és vannak szerető családtagjai, barátai és kollegái; könyvei, lemezei; jó ízlése; kedvenc olvasmányai: Krúdy Gyula és Jung (igen: Jung a pszichiáter), na meg Szeged, Szatymaz (a családi házzal), Vállus (a nyaralóval) (s egy kicsit Pécs is); a San Giovese vörösbor (ha nincs, akkor a Chianti is megteszi), a félprofi-félhobby informatika (benne a rejtelmes kínai kultúrával).

S ahogy „öregurasan” vezetett királykék Opel Astrájából kilép hosszú fekete kabátjában, nyakán piros sállal, akkor bizony a XXI. század jelentős európai filológus-lexikográfusa jelenik meg előttünk, aki véletlenül (vagy nem is véletlenül) Szegeden éli voltaképpen úgy életét, mint egy egyetemre került Krúdy-figura.

Budapesten, 2006. december 25-én,
amikor az angyalok is a karácsonyi ajándékba vitt szótárokat olvasgatják,

Szépe György